

Je li Srbija civilizacijski rastrgana zemlja?

Janko Bekić

Srbija je danas nejasno svrstana zemlja čija se blokovska ambivalentnost djelomice zasniva na vanjskopolitičkoj proračunatosti, a djelomice na identitetnoj podvojenosti

U svojoj klasičnoj studiji *Sukob civilizacija i preustroj svjetskog poretka* (1996) američki politolog Samuel P. Huntington bavi se, među ostalim, i civilizacijski rastrganim zemljama (*torn countries*). To su one zemlje u kojima političke i ekonomske elite gravitiraju drugome civilizacijskom prostoru od onoga u kojemu je društvo kulturno ukotvljeno, a primjeri su Rusija, Turska i Meksiko. Nastojanja elita da svoje zemlje istrgnu iz jednoga civilizacijskog kruga i priključe ih drugome, Huntington smatra jalovim i promašenim politikama osuđenima na neuspjeh. Navodi tri uvjeta koja bi morala biti ispunjena da bi se proces redefiniranja civilizacijskog identiteta smatrao uspješnim: (a) domaće elite moraju biti entuzijastične i uporne u nastojanju da civilizacijski preusmjere svoje zemlje; (b) većina u društvu mora biti spremna prihvatiti drastične promjene; (c) elite u državama koje već pripadaju poželjnome civilizacijskom krugu moraju biti voljne primiti novu članicu (Huntington, 1998:139).

NATO i EU kao mjerilo "zapadnosti"

Huntington ne precizira kada se navedeni uvjeti mogu smatrati ispunjenima te to ostavlja procjeni drugih istraživača. Za potrebe ovoga rada, proces priključivanja zapadnokršćanskoj civilizaciji smatra se uspješnim ako je zemlja koja se izvorno nalazila izvan njezina kruga pristupila NATO-u (vojnom savezu) i Europskoj uniji (ekonomsko-političkoj zajednici), a da to nije izazvalo veće potrese u društvu. Naime, pridruženje neke "nezapadne" države NATO-u i EU, čije istočne granice uvelike korespondiraju s Huntingtonovim limesom zapadnokršćan-

ske civilizacije, najkonkretniji je pokazatelj da su civilizacijsko redefiniranje države prihvatile i domaće i strane elite te većina stanovnika zemlje kandidatkinje, pogotovo ako su to potvrdili građani na referendumu. Time su ispunjena sva tri uvjeta koja spominje Huntington.

**Proces priključivanja
zapadnokršćanskoj civilizaciji smatra
se uspješnim ako je zemlja koja se
izvorno nalazila izvan njezina kruga
pristupila NATO-u (vojnom savezu)
i Europskoj uniji (ekonomsko-
političkoj zajednici), a da to nije
izazvalo veće potrese u društvu**

Mnogo prije no što je objavljen Huntingtonov *Sukob civilizacija* te je uvjete ispunila Grčka – zemlja koju on smješta u pravoslavnu civilizaciju. Grčka je već 1952. pristupila NATO-u, a 1981. i Europskoj uniji. Još su se dvije države iz Huntingtonova pravoslavnog kruga pridružile NATO-u 2004. i EU-u 2007. – Bugarska i Rumunjska. Nijedna od te tri države nije provela referendum o pristupanju euroatlantskim vojnim i ekonomsko-političkim savezima, pa tako drugi uvjet koji se odnosi na prihvaćanje civilizacijskog preusmjerenja od strane javnosti nije potpuno ispunjen. Ipak, kako članstvo tih država u NATO-u i EU-u građani nikad nisu ozbiljno doveli u pitanje, to govori makar o pomirenju Grka, Bugara i Rumunja s takvim razvojem događaja.

Srbija između euroatlantizma i euroazijanizma

Jednaki se kriteriji mogu primijeniti na još jednu zemlju koja, prema Huntingtonu sudu, pripada pravoslavnoj civilizaciji, ali istodobno gravitira euroatlantskim integracijama – Srbiju. Srbija je posebno zanimljiva s obzirom na to da je od tri uvjeta civilizacijskog redefiniranja pretežno ispunjen samo treći koji podrazumijeva spremnost elita na Zapadu da prihvate Srbiju kao novu članicu ako ispuni sve preduvjete članstva, odnosno usvoji *acquis communautaire*. Ostala dva uvjeta još nisu ni približno ispunjena, jer srbijanske elite i građani ni izdaleka nisu "na čistu" žele li se prikloniti NATO-u i EU ili postsovjetskoj vojnoj alijansi Organizacija dogovora o kolektivnoj bezopasnosti (ODKB) i Zajednici neovisnih država (ZND) s administrativnim sjedištima u Moskvi i Minsku. Srbijansku rastrganosti između euroatlantske i euroazijske opcije ilustrira pristupanje Srbije, u svojstvu promatrača, ODKB-u nakon neuspjela devetog kruga pregovora s Prištinom o statusu Kosova i položaju srpske manjine na sjeveru te djelomice priznate države. Taj se potez Beograda može interpretirati i kao puki diplomatski manevar kojim su se NATO i EU željeli zaštititi najgorim mogućim scenarijem prema kojemu još uvijek vojno neutralna Srbija postaje ruska

eksklava i drugi Kalinjingrad usred teritorija NATO-a i EU-a. No analiza međunarodnih odnosa koja uključuje faktor kulturne sličnosti i s njime povezane političke preferencije u taktiziranju Beograda između Bruxellesa i Moskve ne vidi samo vanjskopolitički makijavelizam i državničku spretnost srbijanske političke elite, nego i njezinu duboku psihološku rascijepljenost između svoga "zapadnog" i "istočnog" identiteta koja postaje ozbiljan problem za vanjsku percepciju Srbije kao aktera na međunarodnoj političkoj pozornici.

Prednosti i nedostaci nejasne svrstanosti

Za Srbiju se danas nipošto ne može reći da je nesvrstana zemlja, premda je od svih republika bivše Jugoslavije najdulje nje govala nesvrstani imidž naslijeđen iz vremena Josipa Broza Tita. Srbija je danas nejasno svrstana zemlja čija se blokovska ambivalentnost djelomice zasniva na vanjskopolitičkoj proračunatosti, a djelomice na identifikacijskoj podvojenosti koju bi se političko-psihološkim rječnikom moglo nazvati disocijativnim poremećajem kolektivnog identiteta. Na neki se način Srbija mentalno vratila na početak 20. stoljeća kada su krvavu dinastijsku borbu vodili proeuropski Obrenovići i proruski Karađorđevići. Podsjetimo, pobjeda proruske struje 1903. ubrzo je zapalila iskru koja je pokrenula dugo iščekivani Prvi svjetski rat. Kao i tada, i danas u Srbiji postoje političke opcije koje favoriziraju partnerstvo s Rusijom (Srpska radikalna stranka, Demokratska stranka Srbije), one koje su potpuno okrenute Europi (Demokratska stranka, Liberalno-demokratska partija), pa i one koje Srbiju nastoje profilirati kao most između EU-a i Rusije, Zapada i Istoka (Socijalistička partija Srbije, Srpska napredna stranka). Potonja opcija predstavlja još jedan geopolitički poduhvat koji je Huntington ocijenio pogubnim s obzirom na to da je most konstrukcija koja se nalazi iznad provalije i prvu će je urušiti jači potres.

**Srbija je posebno zanimljiva s
obzirom na to da je od tri uvjeta
civilizacijskog redefiniranja
pretežno ispunjen samo treći koji
podrazumijeva spremnost elita na
Zapadu da prihvate Srbiju kao novu
članicu ako ispuni sve preduvjete
članstva, odnosno usvoji *acquis
communautaire***

Balansiranje Beograda između Bruxellesa i Moskve na prvi se pogled može doimati vrlo lukavom vanjskom politikom. Ono kratkoročno može osigurati određene prohibitke za zemlju s kalkulantskim nastupom u međunarodnoj areni. Nema sumnje da je travanjko jamstvo NATO-a srbijanskom vodstvu da kosovska

vojska neće ulaziti u četiri većinski srpske općine na sjeveru Kosova izravna posljedica pristupanja Srbije – zasad samo u svojstvu promatrača – ODKB-u. NATO zasigurno ne želi riskirati pretvaranje Srbije u vojnu ispostavu Ruske Federacije pa u tom svjetlu treba promatrati potez kojim je najočitije zaključena suverenost Prištine nad cjelokupnim teritorijem Kosova. Na isti način treba interpretirati i skromne ustupke srbijanskoj delegaciji u desetome i posljednjem krugu pregovora između Beograda i Prištine u Bruxellesu. Ti su pregovori iznjedrili dokument s 15 točaka koji Srbiji omogućava da digne ruke od Kosova a da ga istodobno ne prizna kao državu i koji srpskoj zajednici na sjeveru Kosova osigurava status negdje na pola puta između minimalnih ingerencija Zajedničkog vijeća općina u Hrvatskoj i paradržavnih ovlasti Republike Srpske u Bosni i Hercegovini. Iz te perspektive, implicitna srbijanska prijetnja da bi na teritoriju Srbije jednog dana mogli biti instalirani ruski raketni sustavi može se činiti sjajnim diplomatskim manevrom Beograda. No dugoročne posljedice takva poteza neminovno su loše za Srbiju.

Naime, Srbiju se već danas percipira kao nepouzdanog partnera koji je spreman mijenjati strane prema trenutačnim potrebama.¹ Srbijanski stručnjaci sami, bez imalo ustručavanja, govore o potrebi vanjskopolitičkog taktiziranja. Milomir Stepić (2005:20), profesor na Geografskom fakultetu u Beogradu, u svome znanstvenom radu "Geopolitička orijentacija Srbije: Euroatlantizam i/ili Euroazijanizam" analizira položaj Srbije i drugih zemalja naseljenih Srbima (!) te zaključuje da dugoročna euroazijska orijentacija Srbije ne poništava pragmatičnu kvalitetu euroatlantske alternative kada je posrijedi ostvarenje kratkoročnih ciljeva poput očuvanja prirodnih, demografskih, ekonomskih, geostrateških i drugih resursa. Time je jasno naznačeno da je budućnost Srbije u euroazijskom bloku, dok se istodobno, provođenjem lukave vanjske politike, mogu ishoditi određeni dobici. Dakako, ima i onih koji narativ postavljaju napako pa Srbiju dugoročno vide unutar euroatlantskih integracija, koristeći velikoga slavenskog brata ponajprije kao faktor odvratanja i zastrašivanja u situacijama ugroze vitalnih nacionalnih interesa ("Nas i Rusa tristo milijuna!").

Srbija nasuprot "cijelom svijetu"

Vraćajući se zaključno Huntingtonu i njegovim rastrganim zemljama, vidi se koliko je pronicljiva bila njegova procjena da će Turska ostati relativno slaba i neutjecajna država dokle god bude "prosjak na vratima Europe". Nakon što je pod vodstvom

premijera Recepta Tayyipa Erdoğana ponovo prigrbila islamski identitet i osmansku baštinu, odbacujući pritom krajnje oblike kemalističkog nijekanja tradicije i islamističkog fundamentalizma, Turska se prometnula u vođu islamskog svijeta i na dobrom je putu da umjesto nestabilnog mosta koji spaja Istok i Zapad postane središnja država (*core state*) geopolitičkog prostora koji se proteže od Magreba do Indije.²

Srbija, dakako, nema kapacitet da postane središnja država ni zapadnokršćanske ni pravoslavne civilizacije, ali bi joj konačno svrstavanje uz jednu od njih bilo od velike koristi. Čvrsto uporište u euroatlantskome ili euroazijskom bloku te trajno savezništvo s državama jedne ili druge strane postupno bi okončalo političku paranoju srbijanskog društva sadržanu u poznatoj rečenici "Cijeli je svijet protiv Srba" (Malović, 1999:107). Dekonstrukcija te paranoje označila bi i kraj (samo)izolacije te izlazak iz perpetualne krize u kojoj se Srbija nalazi još od ranih devedesetih godina. Hoće li se Srbija – prema uzoru na Grčku, Bugarsku i Rumunjsku – na kraju opredijeliti za EU i NATO, to jest zapadnokršćansku civilizaciju onako kako je definira Huntington, ili ipak za ZND i ODKB, odnosno pravoslavni civilizacijski krug, ovisi o interesnoj procjeni i duhovnoj introspekciji srbijanskoga političkog vodstva i društva.

Bilješke

- 1 <http://www.euinside.eu/en/news/in-what-direction-is-serbia-watching>
- 2 <http://nationalinterest.org/commentary/the-huntington-thesis-turkeys-new-role-6129>

Literatura

- Dimitrova, D. (2012). In What Direction is Serbia Watching? *EU-inside*. <http://www.euinside.eu/en/news/in-what-direction-is-serbia-watching>
- Huntington, S. P. (1998). *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*. London: Touchstone Books.
- Malović, S. (1999). Mediji u ratu ili rat medija? *Politička misao*. (36) 2:103-113.
- Merry, R. W. (2011). The Huntington Thesis and Turkey's New Role. *The National Interest*. <http://nationalinterest.org/commentary/the-huntington-thesis-turkeys-new-role-6129>
- Stepić, M. (2005). Geopolitical Orientation of Serbia: Euro-Atlantism and/or Euro-Asianism. *Megatrend Review*. (2) 2:7-22. ■